

Porozumění čtenému –
běžný vývoj a jeho rizika

GAČR P407 13-206785
2013-2015

TÝDEN ČEŠTINY VE SVĚTĚ
1.–5. 8. 2016 Praha

POROZUMĚNÍ ČTENÉMU TEXTU

KLÁRA ŠPAČKOVÁ

Prezentace vznikla za laskavé finanční podpory Grantové agentury ČR v rámci řešení projektu
PedF UK v Praze, Porozumění čtenému – běžný vývoj a jeho rizika, GAČR P407/13-206785

ČTENÍ A PSANÍ

- složité, dlouho se vyvíjející procesy
 - postavené na určitých kognitivních předpokladech
 - ovlivňované povahou ortografického systému jazyka, v němž se dítě učí číst a psát
- ČS tradice – procesy opírající se o **percepčně motorické funkce** (zraková/sluchová percepce a diskriminace, grafomotorické a vizuomotorické schopnosti, pravolevá orientace)
- **x** mez. výzkum – od 70. let 20. stol. klíčová úloha **jazykových schopností** dítěte ve vztahu k rozvoji Č a P (Liebermann, Vellutino, Elkonin, Byrne...)

ČTENÍ

? Co to znamená „dobře číst?“

přiměřeně rychle, přesně, s intonací, **s porozuměním**

? Jak definovat „čtení“?

Čtení : proces extrakce a konstrukce **významu z psaného textu** z nějakého důvodu

VÝVOJ ČTENÁŘSKÝCH DOVEDNOSTÍ

- **seznámení se s psaným textem** – před formální výukou (rozpoznání svého jména, značky čokolády; předstírání čtení)
- zásadní: pochopení **alfabetického principu** – korespondence foném- grafém (malé děti: psané písmo spojené s významem, ne zvukem)
- **učit se číst**- několikaletý proces (čtení se lze naučit jenom čtením!!)- zahrnuje
 - rozvoj **dekódovacích schopností** (decoding skills)
 - vystavění **zrakového slovníku** (sight vocabulary)
- dekódovat nestačí – **důležité porozumění**

!! ve vzdělávacím procesu lze rozlišit dvě fáze:
učíme děti číst
děti se čtením učí

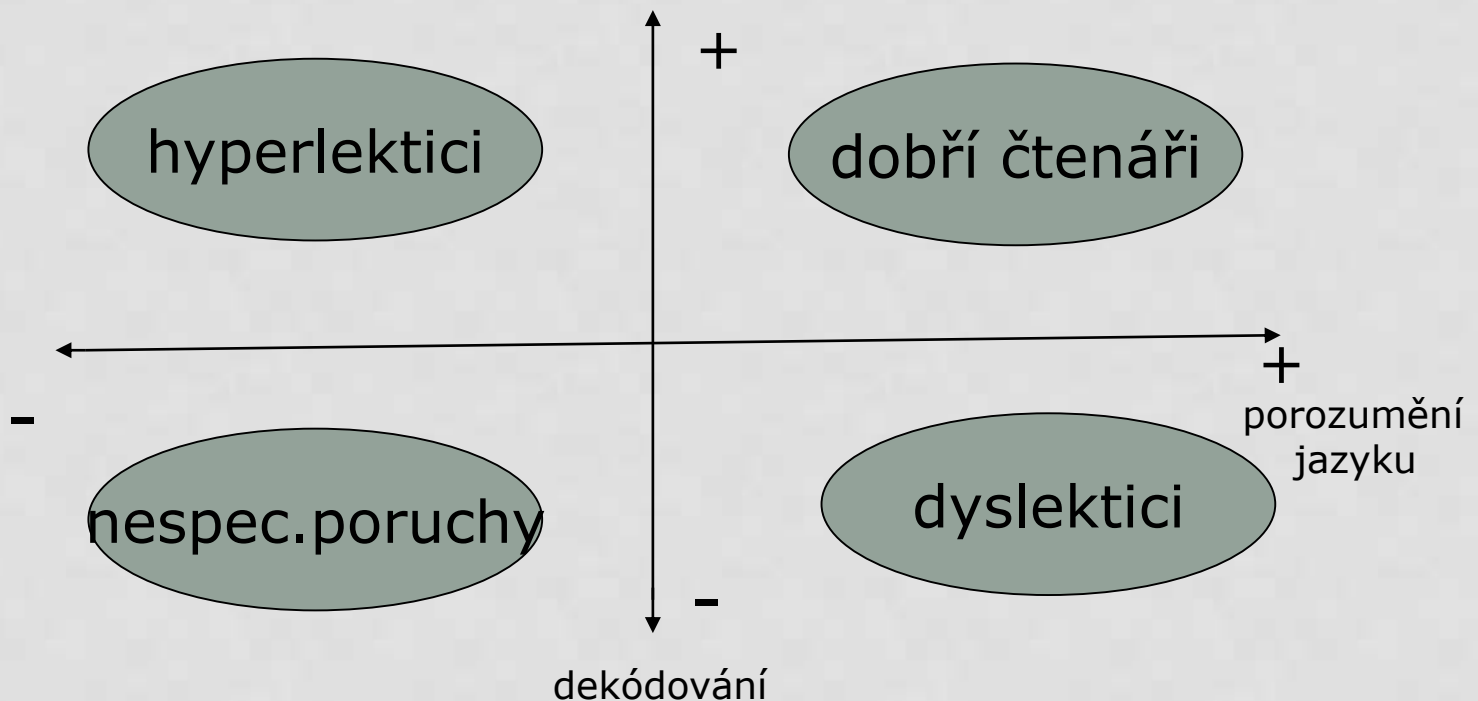
POROZUMĚNÍ TEXTU

- umět dekodovat text (přečíst ho nahlas) neznamená automaticky textu rozumět
- správné dekodování důležitý předpoklad, ale samo o sobě nestačí (pro ČJ hranice 60-70 slov za minutu)
- **Jednoduchý model čtení** (Gough a Tunmer, 1986): schopnost číst s porozuměním: výsledek vzájemného působení **dvou oddělitelných dovedností**: dekodování (rychlost a přesnost) a porozumění jazyku

? Jaké různé druhy obtíží ve čtení můžeme u žáků čekat?

JEDNODUCHÝ MODEL ČTENÍ

Gough a Tunmer, 1986

? Jak lze zjistit v jaké oblasti má dítě obtíže - dekodování - porozumění?

ROZVOJ GRAMOTNOSTI - DEKÓDOVÁNÍ

- dlouhodobě věnována pozornost ve výzkumu i praxi – podrobně zmapován vývoj a jeho předpoklady, modely čtení
- základní předpoklady pro rozvoj schopnosti **dekódovat (přečíst)** /foneticky zapsat text (napříč alfabetickými jazyky – např. Caravolas a kol. 2012)
 - fonematické uvědomění
 - znalost písmen
 - RAN (rychlé jmenování)

7	2	9	3	6
9	3	7	6	3

ROZVOJ GRAMOTNOSTI - POROZUMĚNÍ

- pro **porozumění čtenému textu důležité**
 - určitá úroveň schopnosti **dekódovat text**
 - u začínajících čtenářů ↑ korelace čtení slov a porozumění textu, s rostoucí komplexností a složitostí textu ↓, roste význam jazykového porozumění (např. Adlof, Catts, & Little, 2006)
 - **jazykové porozumění**
 - poslech s porozuměním
 - tzv. externí dovednosti (mimo fonologickou oblast) (Muter a kol. 2004) – sémantické, morfo-syntaktické dovednosti
- ??? Platí i pro ČJ? Chybí nejen data, ale i standardizované testy!!!

VÝZKUMNÝ PROJEKT

- **Porozumění čtenému – běžný vývoj a jeho rizika, GAČR P407/13-20678S, 2013-2015, řešitelka doc. Kucharská**
 - identifikace prekurzorů porozumění čtenému (kognitivní a jazykové předpoklady) pro ČJ
 - popsání vývojové dynamiky a variability porozumění čtenému (ve vztahu k metodě čtení i vnějším vlivům)
 - postihnutí charakteru i problémů v porozumění čtenému u rizikových skupin dětí (dětí s SPU, SLI, AS, slabí čtenáři)

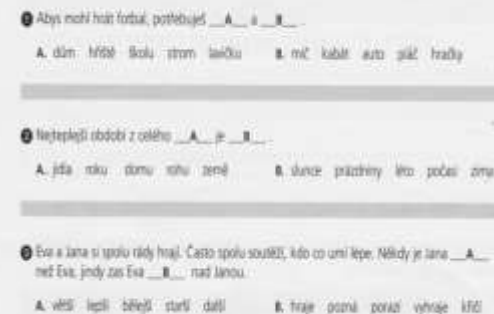
VÝZKUMNÝ PROJEKT

- výzkumný vzorek
 - běžný vývoj
 - cca 500 dětí v 1. – 4- ročnících
 - AS / G metoda čtení
 - děti monolingvní, bez sensorických nebo neurologických obtíží
 - rizikové skupiny
 - cca 100 dětí , 4. ročník
 - diagnóza SLI, DX, PAS , slabí čtenáři
- metodologie
 - několik sezení s dětmi, dotazníky děti, rodiče i učitelé
 - testy: neverbální inteligence, jazykové testy (fonologie, sémantika, morfo-syntaktické dovednosti), poslech s porozuměním, čtenářské testy (dekódování, porozumění)

PRVNÍ ANALÝZY DAT POROZUMĚNÍ ČTENÉMU TEXTU

! důležité, jakým způsobem měříme

- **Test čtení s porozuměním** (Caravolas & Volín, 2005)
 - krátké pasáže, doplňování slov
 - největší posun v rámci 2. ročníku
 - prediktory porozumění pro 2.-4. ročník: dekodování (čtení slov) i porozumění jazyku (Test jazykového uvědomování)
- **Čtení s porozuměním – Krmení králíků** (Kucharská & Mrázková, v přípravě)
 - hlasité čtení, narativní text, otázky (zadávány ústně) mapující explicitní a implicitní porozumění
 - u explicitního skóru výraznější posun mezi 2. a 3. ročníkem, u implicitního mezi 3. a 4.
 - prediktory porozumění pro 2.-4. ročník: porozumění jazyku (TJU, poslech s porozuměním, a slovník)

IMPLIKACE DO PRAXE

- **před začátek formální výuky** čtení a psaní – rozvoj klíčových dovedností
 - dekodování: rozvoj FU (slabiky, rýmy, na co slovo končí, na co začíná, slovní fotbal, co je to za slovo p-e-s?)
 - porozumění: poslech s porozuměním (čtení dětem, audioknihy), rozvoj jazykových dovedností
- **formální výuka**
 - nutné sledovat jak úroveň dekodování, tak porozumění
 - dekodování: rozvoj FU, znalost písmen a trénink čtení
 - porozumění: systematický rozvoj jazykových dovedností (slovník a morfo-syntaktických dovedností), trénink strategií pro porozumění textu (Snowling & Hulme, 2012)

ROZVOJ ČTENÁŘSTVÍ U BILINGVNÍCH DĚTÍ

- kdy a jak se učit číst v mateřském/majoritním jazyce?
- výhody/nevýhody oproti monolingvím dětem a mezi programy (two way dual language learning, transitional, single-language learning programs)
- výhody two dual language learning – i pro monolingvní děti (např. Berens, Kovelman & Petitto, 2013)
- ???platí i v případě ČJ

LITERATURA

- **Adlof, S. M., Catts, H. W., & Little, T. D.** (2006). Should the simple view of reading include a fluency component? *Reading and Writing, 19*(9), 933-958. DOI: <http://dx.DOI.org.ezproxy.is.cuni.cz/10.1007/s11145-006-9024-z>
- **Kovelman, I., Berens, M., & Petitto, L. A. (2013).** Learning to read in two languages: Should bilingual children learn reading in two languages at the same time or in sequence? *Bilingual Research Journal, 36*:1.35-60. doi: 10.1080/15235882.2013.779618.
- **Caravolas, M., & Volín, J.** (2005). *Baterie diagnostických testů gramotnostních dovedností pro žáky 2. až 5. ročníků ZŠ.* Praha: IPPP ČR.
- **Caravolas, M., Lervåg, A., Mousikou, P., Efrim, C., Litavský, M., Onochie-Quintanilla, E., & ... Hulme, C. (2012).** Common patterns of prediction of literacy development in different alphabetic orthographies. *Psychological Science, 23*(6), 678-686. doi:10.1177/0956797611434536
- **Gough, P. B., & Tunmer, W. E.** (1986). Decoding, reading and reading disability. *Remedial and Special Education, 7*, 6-10.
- **Kucharská et al. (2015)** Porozumění čtenému III. Typický vývoj porozumění čtenému – metodologie, výsledky a interpretace výzkumu. Praha: univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta.
- **Snowling, M. J., & Hulme, C. (2012).** Interventions for children's language and literacy difficulties. *International Journal Of Language & Communication Disorders, 47*(1), 27-34. doi:10.1111/j.1460-6984.2011.00081.

Děkuji za pozornost!

kontakt:

PhDr. Klára Špačková, Ph.D.

Katedra psychologie PedF UK v Praze

klara.spackova@pedf.cuni.cz